

LES 1: INTRODUCTIELES - OP STAP MET AB EN ALEIDA

Deze introductieles wordt gegeven op school door de docent.

De leerling wordt voorbereid op de beleving van het erfgoed door een opdracht en het activeren van de voorkennis.

KENMERKEN

<i>Tijd</i>	60 minuten
<i>Les wordt gegeven</i>	door de docent.
<i>Benodigde materialen</i>	Achtergrondinformatie over de Wendezoele Verhaal van Ab en Aleida, (opgenomen in deze lesbeschrijving) De leskist. Op afspraak af te halen bij het museum Digitale foto van de keuken op de deel, te presenteren tijdens het verhaal van Ab en Aleida Een digibord Werkblad voor de leerlingen

LESONDERDELEN

1. **Uitleg** over het project en thema aan de leerlingen. Gebruik daarvoor de achtergrondinformatie over de Wendezoele en de website www.wendezoele.nl
2. **Kennisoverdracht:** Lees het verhaal voor van “Op stap met Ab en Aleida”. Vertel dat Ab en Aleida echt hebben geleefd in boerderij Wendezoele. Vraag tijdens het bezoek naar de details van Ab en Aleida. Wie waren zij? Wanneer woonden ze hier?
3. Deel het **werkblad** voor de leerlingen uit. **Laat opdracht 1 van het werkblad maken.**
 - Ontdek de leskist samen met de leerlingen. De leskist bestaat uit primaire voorwerpen: *een koe, zand, een varken, groenten en graan*. Bij deze voorwerpen horen producten.
 - Bij de koe hoort: melkbusje, kaas, roomboter, karnemelk.

- Bij het zand hoort: groene zeep, soda, sunlightzeep in zeepklopper.
- Bij het varken hoort: gedroogde ham, worst, spek.
- Bij de groenten hoort: weckglas met ring en klem, thermometer.
- Bij het graan / rogge, spelt en haver hoort: roggebrood, havermout, speltbrood.

Voor al deze producten geldt dat ze rond 1930 werden gemaakt en gebruikt.

Dus geen *pak* yoghurt bij de koe, *sputbus* met schoonmaakmiddel bij het zand, *gemarineerde* hamlapjes bij het varken, erwten uit het *vriesvak* of een *energiereep* bij de granen.

N.B. Zand werd vroeger gebruikt voor het schurend schoonmaken van de vloer, de melkbussen en de klompen. De zeepklopper werd gebruikt om de sunlightzeep op te lossen voor het waswater.

- Laat de leerlingen de voorwerpen en producten onderzoeken. Hoe voelt het? Hoe ruikt het? Is het zwaar? Welke materialen is het gemaakt? Wat zou het zijn? Waar kun je het nog meer voor gebruiken? Laat de leerlingen zoveel mogelijk vragen bedenken.
- Welke producten horen bij welke primaire voorwerpen? Waarom? Leg samen met de leerlingen de voorwerpen bij de producten.
- Welke producten gebruiken we nu? Bedenk met de leerlingen zoveel mogelijk voorbeelden.

Laat opdracht 2 van het werkblad maken.

4. **Bespreek** wat u van de leerlingen verwacht in de volgende les: de kernles.

Vertel dat zij de voorwerpen en producten uit de leskist ook tegen zullen in de boerderij.

Wat zijn de afspraken in de Wendezoele?

Denk aan: rustig lopen, stel zoveel mogelijk vragen, luister naar de aanwijzingen die je krijgt, aanraken mag als dat wordt aangegeven.

TIJD OVER?

Maak een tekening van een situatie uit het verhaal van Ab en Aleida.

Doe een geheugenspel met de voorwerpen en producten uit de leskist. Leg onder een doek 10 spullen. Haal er één weg en laat raden welke dat is.

Aleida ligt in de bedstee. Ze is net wakker geworden en ze wrijft zich in haar ogen. Haar drie zusjes liggen nog rustig naast haar te slapen.

Aleida woont met haar opa, haar ouders, zussen en broers op de boerderij “de Wendezoele”. Een mooie boerderij, die behoort bij het landgoed “het Twickel”, en die al sinds mensenheugenis familiebezit is.

De klok van de Oude Blasiuskerk in Delden slaat zes keer. Moeder roept; “het is zes uur”. Tijd om op te staan. Truida en Elisabeth schrikken meteen wakker. Drieka zucht en kreunt. Ze rekt zich eens flink uit. Haar voeten komen nu bij het hoofdeind van Aleida onder de dekens vandaan. Deze draait zich gauw om. Ze gluurt door een kier in de deur van de bedstee. Haar moeder steekt de petroleumlamp aan met een lucifer. He, dat ziet er een stuk gezelliger uit. Aleida springt uit de bedstee. Brrr, wat is het koud. Snel stapt ze van de stenen vloer op de mat. Die prikt in haar blote voeten. Moeder staat al snel klaar met een klusje voor Aleida. “Ga eens gauw die sok van Ab stoppen.” zegt ze, “dan kan hij hem straks aan naar school.” “ja moeder”, zegt Aleida, en schiet in haar wollen hemd en onderbroek. Hup, de blauwgrijs gestreepte jurk aan, met daaroverheen een schoon wit schort, en Aleida is klaar. Ze pakt de handwerkmand met verstelwerk en gaat daarmee bij het vuur zitten. Erg warm is het nog niet, want grootvader heeft net een paar turven op het open vuur onder de schouw gelegd. Elke ochtend staat grootvader als eerste op om het vuur aan te maken. Snel verspreidt zich de warmte door het vertrek. Aleida draait af en toe de rug naar het vuur, zodat ook deze lekker warm wordt. Grootvader zegt niks. Hij kauwt zijn pruimtabak en af en toe maakt hij een slurpend geluid. Met een boog spuugt opa de tabaksap in de turfbak. Meteen steekt hij een nieuw stuk tabak achter zijn kiezen en het kauwen gaat verder. Drieka is nu ook opgestaan en helpt Truida en Elisabeth met aankleden.

Moeder heeft de kleine Berend in zijn kinderstoel aan tafel gezet. Ze maakt een bordje pap voor hem op het petroleumstel. Ze kijkt om als Ab met een flakkerend kaarsje in zijn hand vanuit het achterhuis over de deel komt aan schommelen. In het achterhuis, waar ook opa slaapt, wordt niet gestookt. “Heb je het een beetje warm gehad, jongen?” vraagt moeder. Ab schut zijn hoofd van nee. “Ga maar even water halen voor koffie,” zegt ze. “En gooi daarna de wasteil vol regenwater”. Ab stapt in zijn klompen, met maar een sok aan. De putemmer zit aan een ijzeren ketting en behendig gooit Ab de putemmer in het water en wacht tot deze vol loopt. Hij trekt hard aan de ketting. Als deze boven komt giet hij het water over in de ketel en gaat ermee naar binnen. Moeder hangt de ketel aan de haak boven het vuur. Ab gaat meteen de deur weer uit. “Ab, wacht op mij, ik ga mee!” roept Aleida. Ze is klaar met de sok. Ab kan hem meteen aan. Naast de regenbak staat een kookpot met daaronder een vuurplaats. Opnieuw gooit Ab de putemmer in het water, haalt hem op en gooit water in de kookpot. Straks wordt het vuur aangestoken. De blokken hout en riesebossen liggen al klaar. Voor het wassen van lakens en luiers moet het water bijna kokend heet zijn.

Van al dat geklots moet Aleida plassen. Ze loopt meteen door naar 't huisje op de koeienstal. Aleida haalt de deksel van de ton en doet een plas. Als ze uit het huisje komt ziet ze Ab op de deel. Hij moet de as van het vuur van gisteren over het erf verspreiden om de gaten kuilen te dichten. Als Aleida hem aankijkt moet ze lachen: Ab heeft een grote zwarte veeg over zijn gezicht. “Piet de smeerpoets, Piet de smeerpoets.” zegt ze pesterig. En dan met een deftig stemmetje:

“Piet was een smeerpoets op en top,

Die schrikte voor een waterdrop.

En als een dwaze om zich greep

Bij 't zien van waskom, spons en zeep.

*Zijn hoofd was als een ragebol,
Met stof en spinnenwebben vol:
Zijn nagels, foei om van te gruwen!
Wie zou zoo'n vuile knaap niet schuwen.*

Dit versje heeft ze op school gelezen in het prentenboek van meester Jalink. "Stomme schooljuf, hou je mond", snauwt Ab. Met zijn zwarte handen omhoog loopt hij dreigend op Aleida af. Die rent lachend naar binnen. Ab gaat haar achterna en botst tegen Elisabeth aan. Die begint te gillen van opwinding. Leuk, stoeien! Ze rent Ab achterna. Met z'n drieën rennen ze rondjes om de tafel. Dan draait Elisabeth zich om. Ze wil Ab tegenhouden en ze gaat met haar hele lijf aan de zak van zijn korte broek hangen. KRRAAKKK!! De zak van de broek scheurt uit. Elisabeth laat meteen los en loopt geschrokken achteruit. Ab en Aleida staan tegelijkertijd stil. Ze kijken elkaar aan. Heeft moeder het gehoord? Moeder staat met de rug naar de kinderen toe. Langzaam draait ze zich om. "Wat is er in jullie gevaren?" vraagt ze streng. "Eerst maken jullie een hels kabaal. En nu heerst hier en stilte als op een kerkhof. Wat is er gebeurt?" Aleida begint te snotteren: "Nou eh, we doen een nieuw soort van krijgertje, enne eh, als je iemand op z'n oor tikt moet iedereen stil blijven staan en zijn mond dichthouden.... Ja zo gaat dat het, he Ab?" Ab knikt hard van ja. Moeder heeft gelukkig niet gehoord dat zijn korte broek gescheurd is. En dat hoeft ze ook niet te weten. Het is niet de eerste keer. Er zijn al heel wat gaatjes en scheuren gerepareerd. Het is Ab's enige doordeweekse broek. Eigenlijk moet hij er heel zuinig op zijn. Fronsend kijkt hij moeder aan, ze gelooft het verhaal maar half. "Jaja, wat de kinderen tegenwoordig allemaal voor gekke verhalen verzinnen. Maar nu is het afgelopen. Jullie mogen niet rennen in huis. En Aleida schiet nou eens op, de koffie is nog niet gemalen."

Elisabeth verstopt zich bij grootvader in de achterkamer. Ab gaat zijn gezicht schoonmaken en Aleida pakt stilletjes de koffiemolen. Ze doet er koffiebonen in en begint te draaien. Ze denkt: "Ik ben blij dat het voorjaar wordt, dan hoef je tenminste met zijn alleen binnen te zitten. Dan kunnen we weer buiten spelen en zit moeder er ook niet altijd bij. Ze ziet ook alles. Behalve nu met die scheur. Maar hoe moet het nu verder met die broek? Met een zucht staat ze op en geeft haar moeder het laatje van de koffiemolen met de gemalen koffie erin. Moeder giet het water op en al snel ruikt het hele huis naar verse koffie. Het is tijd voor het ontbijt en iedereen gaat aan tafel. Ze eten donkerbruin roggebread met een beetje reuzel. Moeder heeft nog wat melk over. Ze doet er water bij en verdeelt het over de vier jongste kinderen. Grootvader slurpt zwijgend zijn koffie. Drieka helpt kleine Berend met zijn pap, en Aleida heeft Elisabeth op schoot genomen. Ab zit zo ver mogelijk van moeder, dan ziet ze de scheur in haar broek niet.

Vader en Derk hadden vanochtend al vroeg de koeien gevoerd, de varkens, de geiten en de kippen. Ze zijn net klaar met het melken van de twee koeien. Na het eten van de boterham gaan ze naar de ontginning van de heidevelden. De heide wordt met de hak geplagd en daarna wordt de grond met het paard voor de ploeg omgeploegd tot akkerland. Tijdens het ploegen komen stenen of keien naar boven. De keien worden gebruikt bij het verharden van de weg. Een deel wordt verbrijzeld met een moker. Hiermee worden de oneffen stukken van de straat opgevuld. Elke winter, als er op het eigen land niets te doen is, helpen de mannen mee met het verzamelen van keien op de ontginning op het Bornerbroek. Vader en Derk moeten om zeven uur op het werk zijn.

In het voorjaar is er weer volop werk op de Wendezoele. De haver, rogge, spelt, vlas en de boekweit moeten gezaaid worden. Aardappelen worden gepoot.. Als het onkruid opkomt, moet er geweid worden en dan moeten Jan en Janneke na schooltijd meehelpen. In de zomervakantie moet iedereen meehelpen met het oogsten van graan en het winnen van hooi. Rogge wordt gebonden en in bossen op de zolder gelegd. Wanneer de rogge op de lemen vloer van de schuur gedorst wordt, moet Jan de

bossen van zolder naar beneden gooien en naar vader en Derk brengen. Het graan komt in juten zakken en gaat naar de molen. Het stro wordt niet alleen gebruikt voor het vee op stal, maar doet ook dienst als dakbedekking op het huis en de schuur. Elk jaar moet er wel weer iets gerepareerd worden. De bonen hangen in lange stokken in de droogschuur achter het huis.

In de herfst, wanneer de aardappelen uit de grond moeten, gaat de hele familie mee naar het land, ook moeder. Alleen Drieka, Elisabeth en Berend blijven achter bij opa. Vader en Derk steken met de vork in de grond om de aardappels los te maken. Jantien en Jacob helpen mee met het rooien en krabben met de hand door het mulle zand en gooien de aardappels in een grote korf. Wanneer het druilerig weer is vindt Jantien het niet zo'n leuk karweitje, maar de aardappels moeten voordat de winter invalt uit de grond. Maar zover is het nu nog lang niet, Voorlopig staan de akkers er nog kaal bij. Alleen de winterrogge is gezaaid. Eigenlijk is er altijd wel werk op de boerderij!

Na het eten gaan Drieka naar haar werk als dienstbode bij baron Schimmelpenninck op kasteel het Twickel. Elisabeth en Berend blijven de hele dag bij moeder thuis. Ab en Aleida gaan naar school, maar eerst moeten ze moeder nog helpen met wat klusjes. Voordat Derk naar het land gaat helpt hij Ab met de poepton, die vol is, achter op het erf te legen. Heel voorzichtig lopen ze met de volle, stinkende ton door de tuin en kieperen hem op de mestvaalt om. Aleida heeft de po van de beddenplank gehaald en leeggegooid. Daarna heeft ze een emmer water gepakt en een sopje gemaakt. Ze is druk bezig om het straatje en het plaatsje opzij van het huis te schrobben. Ze moet opschieten want om half negen begint de school.

Onderweg zegt Ab: "jij ook met dat stomme versje over Piet de Smeerpoets. Nou heb ik een scheur in mijn broek. " Oei, dat was Aleida alweer helemaal vergeten. "Als je maar niet denkt ik die scheur ga naaien, dat is meidenwerk!" bromt Ab. Aleida denkt even na en zegt: "Nou goed, ik naai hem vanmiddag, als ik straks in de pauze met jouw hoepel mag spelen." Ab kijkt opgelucht. "Goed dat is dan afgesproken!"